

cseh népesség olvasói érdeklődése nyugtalanító, ideje volna megbízhatóbb adatokat szerezni róla. Ennek egyik előfeltétele a fent említett módszerbeli elvárásokat kielégítő vizsgálatok meghonosításában rejlik.

(Futala Tibor)

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

97/098

MITTROWANN, Andreas – HARMGARTH, Friederike: Bibliothek und Schule als Partner. Ein Zwischenbericht zum Projekt der Bertelsmann Stiftung = Buch Bibl. 48.Jg. 1996. 8.no. 650-656.p.

Res. angol nyelven

A könyvtár és iskola partnerkapcsolata: részjelentés a Bertelsmann Alapítvány projektjéről

Didaktika -általános és középiskolai; Felmérés [forma]; Gyermek- és ifjúsági olvasó; Könyvtárhasználat; Olvasási szokások; Olvasásvizsgálat

Az iskolák és a könyvtárak egyaránt érdekeltek az olvasás népszerűsítésében. Mindkét intézmény sikeresebben működhetne, ha koordinálná erőfeszítéseit. E cél érdekében indították a Bertelsmann Alapítvány 1995-től 2000-ig tartó projektjét „Köznyvtár és iskola – a partnerkapcsolatok új formája” néven. A program teljes költségvetése 4 millió márka, amiből egy könyvtárosi státuszt finanszíroznak hat város egy-egy könyvtárában, továbbképzési tanfolyamokat szerveznek, továbbá állományfejlesztésre és az olvasást népszerűsítő programokra is juttatnak belőle. Egy évvel a projekt kezdete után a szerzők ismertetik az eddigi eredményeket, és tárgyalják a program alapelveit, marketing stratégiáját és az igénykutatás eredményeit.

(Autoref.)

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

97/099

MAJSTROVIC, T.V.: Sindrom CD-ROM = Bibliogr. 1996. 5.no. 3-6.p.

CD-ROM szindróma: az Oroszországi Állami Könyvtár tapasztalatai

CD-ROM; Nemzeti könyvtár

Az ország legnagyobb – jelenleg több mint száz – optikai lemeztárával rendelkező Orosz Állami Könyvtárban 1995 óta közvetlenül az olvasótérben kínálja automatizált szolgáltatásait az információs központ. Maga a tény, hogy az olvasó látóterébe kerültek a számítógépek – és nem valahová máshová eldugva – többszörösére növelte használatuk intenzitását.

A CD-ROM gyűjtemény alapját az USA-beli ISI adatbázisok lemezei képezték. 1990-től folyamatosan szereztek be igen nagy számban kompakt-lemezeket, szinte mindenkin eluralkodott az ún. „cédérom örület”. Az utóbbi két évben azonban – gondos tartalmi válogatásnak köszönhetően – optimális számú és tematikájú lemezállományt alakítottak ki. Az 1994. évi rendeléshez (21) képest 1996-ban csaknem a felére (12) csökkent a beszerzések száma.

A válogatási szempontokat érdemes közelebbről is megvizsgálni. A beszerzést egyébként a szerzeményezési osztály végzi, a tájékoztató-bibliográfiai részleg igényének megfelelően.

Az adatbázis megrendelésekor a következő tényezőket vették figyelembe:

1. az adatbázis tudományos jelentősége (oktató- és játékprogramok kizárása);
2. univerzális, több tudományterületet vagy egy nagy tudományterületet felölelő tartalom;
3. a világirodalom szerepeltetése;
4. az adatbázis előállítójának ismertsége, szakmai hírneve;
5. a használói felület barátságossága.

A jelenleg mintegy 130 adatbázis típusai között szerepelnek: bibliográfiai, referáló, enciklopédiákat, szótárakat és kormányzati publikációkat, statisztikai- és címadatokat tartalmazó, valamint gyógyszer- és mérgező anyagokról tájékoztató adatbázisok. A fontosabbak közül a szerző megemlíti az USA Kongresszusi Könyvtárának katalógusát, a hivatkozási adatbázisokat (ISI) és a Silver Platter cég termékeit, melyeknél a bibliográfiai leírást a teljes szöveg követi.

A CD-ROM adatbázisok beszerezésének eredményeként lemondtak 21 referáló lapot és nagyszámú mikrofilm lap átnézése vált szükségtelenné. Olvasóhasználati szempontból azonban nem törekednek a referáló kiadványok további csökkentésére, mivel a CD-k egyidejű használata nem oldható meg a hálózati technológia hiánya miatt. A szerző a referáló adatbázisok nagy hátrányaként jegyzi meg, hogy nincs lehetőség bennük az osztályozási hierarchia szerinti keresésre.

Az optikai lemezek használatával kapcsolatosan a tanulmány szerzője kifejti, hogy drágaságuk miatt törekednek azok maximális kihasználására. Megállapítja, hogy az online és a hálózati kereséshez viszonyítva az információkeresés szempontjait nézve a CD-ROM-ok kényelmesebbek és könnyebben kezelhetőek, mind az olvasók mind a bibliográfusok számára.

Az olvasók kéréseit elemezve kitér, hogy azok 80%-a természettudományi, műszaki és orvosi jellegű. Különösen ez utóbbi szakterület Medline adatbázisa népszerű.

A cikk elmarasztaló kritikával illeti az orosz adatbázisok (kb. 100 cím) információs értékét (amelyek többsége illusztrált enciklopédia, oktatólemez és játék), keresési rendszerét és nem megfelelő interfészeit. Nem tartja megfelelőnek a megjelenő CD-k tájékoztatói rendszerét sem. Szinte kizárólag a reklám csatornáit érvényesül-

nek, így a tudományos igényű lemezek gyakran nem is ismertek. A kötelesepéldány-rendelet pedig erre az információhordozóra nem érvényesíthető.

Az Orosz Állami Könyvtár szívesen vállal konzultációs feladatokat, az adatbázisválasztás megkönnyítéséhez pedig annotált katalógust jelentet meg a náluk található optikai lemezekről.

(Bíró Júlia)

97/100

ROWLAND, Fytton: Electronic journals: delivery, use and access = IFLA J. 22.vol. 1996. 3.no. 226-228.p.

Elektronikus folyóiratok terjesztése, használata és hozzáférhetősége

Elektronikus folyóirat; Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség

Az egyetemi oktatók és hallgatók legtöbbször az egyetemi könyvtáron keresztül jut hozzá a hagyományos, nyomtatott folyóiratokhoz. Még a gazdag egyetemi könyvtárak sem tudnak megvásárolni minden folyóiratot; ha igen, akkor is csak egy példányban. A katalógusok csak a folyóiratok címét tartalmazzák, a cikkek csak a referáló és indexelő szolgáltatások segítségével kereshetők ki.

Az elektronikus (e-) folyóiratok várhatóan megújítják a hozzáférést. Megfelelő infrastruktúrával a kutató munkahelyén (íróasztalán) jut hozzá a cikkek teljes szövegéhez. Erről álmodtak a kutatók a 70-es évek közepétől, amióta az online referáló és indexelő szolgáltatások működni kezdtek. Az ezzel kapcsolatos kísérletek a 80-as évek közepén indultak meg. A 90-es évek közepére egyre több kutató kapcsolódott a nemzetközi, országos és helyi hálózatokhoz; megtörtént a de facto szabványosítás; a legtöbb tudományos publikáció géppel olvasható formában is rendelkezésre áll; és a legfontosabb: a folyóiratárak emelkedése a könyvtári költségvetéshez viszonyítva elérte a kritikus szintet.

A kiadók arra számítottak, hogy a párhuzamos (nyomtatott és elektronikus) vagy a csak elektronikus publikálás lesz jellemző, és az e-fo-

lyóiratokhoz is előfizetéssel lehet majd hozzájutni. Ezzel szemben sokféle modell jött létre:

1. *CD-ROM-ok párhuzamos kiadása* – Ez tulajdonképpen nem is számít párhuzamos kiadásnak, mivel a CD-ROM-ok ritkán (néha csak évenként) jelennek meg. Hálózati szolgáltatásuk nem gazdaságos, használatuk könyvtárhoz kötött. Nem jelentenek megtakarítást.

2. *Párhuzamos online publikálás* – A kiadó elhelyezi a folyóirat teljes szövegét és képanyagát egy, az Internethez kapcsolódó szerveren. Ez igen költséges (hardver, megfelelő átviteli kapacitás). Az árazás kérdése még nincs megoldva.

3. *Párhuzamos publikálás helyi hálózatokon* – A könyvtár letölti a folyóiratszámokat, és feltölti helyi hálózatára. A fájlokat helyben úgy konfigurálják, hogy azonos interfészen jelenjenek meg az illető helyen használt más rendszerekkel, például az OPAC-kal. E megoldást szívesen fogadják a kiadók (ilyen a loughborough-i Elvyn projekt). (Az átformázás feladatát díjazás ellenében átveheti a kiadó vagy a terjesztő.)

4. *Központi adatbázis* – Az e-folyóiratok esetében is felvetődött egy ilyen megoldás, a következő analógiára: a BIDS (Bath Information and Data Service) megállapodott számos referáló-indexelő adatbázis szolgáltatójával, hogy egy központi adatbázisba betölti adatbázisaikat, amelyet éves előfizetési díj ellenében a brit egyetemek szabadon használhatnak.

5. *Csak elektronikus folyóirat* – Pénzügyi megtérülése kétséges. A szakfolyóiratok költségeinek legnagyobb része ugyanis a kiadásra történő előkészítésből adódik, és független a terjesztésre használt hordozótól.

6. *Közvetlenül az Interneten való publikálás* – Jelenleg kb. 100 lektorált szakfolyóirat jelenik meg ingyenesen az Interneten. Kezdetben tartalomjegyzéküket és referátumaikat terjesztették levelezőlistákon, és a teljes szövegek fájlvitel-lel voltak hozzáférhetőek a szerkesztőség szerverén. Újabban a WWW-n férhetők hozzá (hipertextes kapcsolatok, grafikus megjelenítés, kiváló tipográfiai minőség, ingyenesség, de facto szabvány). Küszöbön áll itt is az előfizetés bevezetése, ugyanúgy ahogy az Internet használatáért is térítést kell majd fizetni.

A jelenlegi kísérleti időszakot legvalószínűbben két modell fogja túlélni: a hagyományos kiadók általi párhuzamos kiadás és az Interneten

való jelenleg ingyenes, a későbbiekben olcsó publikálás. Az utóbbi időben javaslatok történtek arra, hogy az egyetemi könyvtárak vállalják fel tudományos folyóiratok kiadását, mivel rendelkeznek a szükséges állandó műszaki és szakmai infrastruktúrával.

A könyvtárak számára kényelmes hozzáférést szeretnének biztosítani az e-folyóiratokhoz, amely nem igényel alapos technikai ismereteket. Ismerniük kell az e-folyóiratokat, dönteniük kell minőségi kérdésekben, hatékony hálózati útvonalakat és kényelmes használói interfészeket kell biztosítaniuk.

A kereskedelmi forgalomba kerülő e-folyóiratokat a szokásos marketing-módszerekkel hirdetik meg. Mindössze a költséggel és haszonnal kapcsolatos döntéseket kell meghozni arról, hogy melyik változatot vásárolja meg a könyvtár. Az e-folyóirat a könyvtári gyűjtemény része lesz, a szokásos feldolgozási procedúrán megy át.

Az ingyenes folyóiratokról úgy lehet tudomást szerezni, hogy a könyvtáros rendszeresen figyeli a különböző Internet forrásokat (vitafórumokat, kalauzokat). Bizonyos Web-helyek kapcsolatot kínálnak számos folyóirathoz; a helyi könyvtár is megteheti ezt saját honlapján. Az így „beszerzett” folyóiratokat viszont a könyvtár nem tekinti saját állományának részének, de útvonalat biztosít hozzá helyi rendszeréből (helyi szerveren való tükrözés is lehetséges megoldás).

Ideális esetben egyetlen, használóbarát grafikus interfészen hozzáférhető a könyvtár katalógusa, a referáló-indexelő adatbázisok, a hálózatban elérhető CD-ROM-ok, más könyvtárak OPAC-jai és a helyben vagy távol tárolt e-folyóiratok. Mindez elérhető a könyvtári terminálokról, a munkahelyekről és a nyilvános számítógépes laboratóriumokból egyaránt.

(Hegyközi Ilona)

97/101

BARRUECO CRUZ, J.M. – GARCIA TESTAL, C. – GIMENO, M.J.: Una aproximación a las revistas científicas en formato electrónico = Rev. Esp.Doc.Cient. 19.vol. 1996. 3.sz. 304-313.p. Bibliogr. 22 tétel.

Res. angol nyelven

Az elektronikus formátumú tudományos folyóiratok egy megközelítése

Elektronikus folyóirat; Számítógép-hálózat

Az elektronikus hálózatok az egyik leginkább hagyományos tudományos kommunikációs eszköz tekintetében hozták el a forradalmi változás lehetőségét: az elektronikus folyóiratok megjelenésével. Az elektronikus folyóiratnak számos meghatározása született: rendezett, formalizált és publikált cikkek együttesének nevezi őket *Le Coadic*, nem különböztetve meg a nyomtatott kiadványt az elektronikus változattól (mely utóbbi esetünkben a formára és a hordozóra egyaránt utal). Mások az elérés módját hangsúlyozzák: *McMillan* szerint olyan időszaki kiadványokról van szó, amelynek előállítása, publikálása és terjesztése országos és nemzetközi szinten a Bitnet vagy Internet-féle elektronikus hálózatok útján történik, *Langscheid* pedig az online elérhető folyóiratokról beszél, olyan hagyományokról is, melyeknek elektronikus változatuk is van (pl. a Dialog útján elérhető *Harvard Business Review*). *Peer* meghatározása szerint a kiadásnak ez a formája a „publikált” információk létrehozására, kezelésére és terjesztésére a számítógépeket és/vagy a hálózatokat használja fel. A szerzők *Le Coadic* meghatározását ajánlják kiegészíteni a kiadói felelősség és a teleinformatikai hozzáférés megemlítésével.

Az elektronikus folyóiratok közti válogatást ma már számos forrás teszi lehetővé. Mindmáig legrészletesebb az amerikai ARL (Tudományos Könyvtárak Egyesülete) által először 1991-ben kiadott *Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic Discussion Lists* 5. kiadása (1995 májusában), amely kb. 2500 tudományos levelezőlista és 675 elektronikus folyóirat adatait, elérési és/vagy előfizetési lehetőségeit, a kapcsolattartó személy elektronikus postacímét stb. tartalmazza, papír hordozón. (Az adatok az előző, 1994 áprilisi kiadáshoz képest 40%-os növekedést mutatnak.)

A Weben ingyen terjesztett folyóiratokat sorolja fel a *University of Houston Libraries: Scholarly Journals Distributed via the Web*, amelynek címe <http://info.lib.uh.edu/wj/webjour.html>. A *NewJour: Electronic Journals and Newsletter* fő

célja, hogy fórumot nyújtson az új elektronikus folyóiratokról való híradásoknak, és az elektronikus publikációk keresési, azonosítási és hozzáférési eszköze legyen. Címe: <http://gort.ucsd.edu/newjour/>. A genfi CERN-ben működő WILMA (Web Information List Maintenance Agent) tartja karban (automatikusan, egyelőre kísérleti fázisban) az *Electronic Journal*-t, amely osztályozva, s azon belül betűrendben tartalmazza a dokumentumokat. URL-je: http://www.w3.org/hypertext/DataSources/bySubject/Electronic_Journals.html. Az *IAT Library: Journals, Magazines and Newsletters* címe: <http://www.iat.unc.edu/library/journals.html>.

Az elektronikus folyóiratok jellemzői közt fontos a prezentáció, azaz hogy a dokumentum

1. egyszerű szöveg (ASCII), tehát sem mellékjeles betűket, sem képleteket, különleges táblázatokat nem tartalmazhat,

2. beszkennelt képeket is tartalmaz (ami igen sok helyet és hosszú kapcsolati időt vesz igénybe),

3. strukturált-e a szöveg az SGML szabvány vagy a HTML (Hypertext Markup Language) segítségével, és végül

4. alkalmazza-e a PDL (Page Description Language) vagy a PDF (Portable Data Format) megoldásait, amelyek egyrészt lehetővé teszik a táblázatok, képek elhelyezését, és PostScript minőségben teszik „élvezhetővé” a dokumentumot, ám nem teszik lehetővé a szöveg manipulálását és – sajnos – az abban való keresést sem.

A terjesztés kezdetben a nehézkes és csak az ASCII formátumot támogató elektronikus postán keresztül történhetett (FTP), ám a Gopher 1991-es kifejlesztése és gyors elterjedése sokat segített ezen. A World Wide Web megjelenése nyomán a létező folyóiratok egyre inkább elhagyták a Gophert és átvándoroltak a WWW-re, amely már valóban rugalmas és kényelmes hozzáférést kínál. Az elektronikus folyóirat minőségét emeli (a British Library egyik tanulmánya szerint), ha a nyomtatott folyóirathoz hasonlóan utal a cikk beérkezésének és elfogadásának idejére, ha a folyóirat archív formában is megmarad, s végül, ha az azonosítást, a válogatást, az előfizetést vagy hozzáférést, valamint a bibliográfiai leírást segítő szabványokat is alkalmazza.

(Mohor Jenő)

Lásd még 31, 40-41, 51, 53, 60-61, 78, 89, 92-94, 112-113

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

97/102

BORGMAN, Christine L.: Automation is the answer, but what is the question? Progress and prospects for Central and Eastern European libraries = J.Doc. 52.vol. 1996. 3.no. 252-295.p. Bibliogr.

Az automatizálás a válasz, de mi a kérdés? Eredmények és lehetőségek a közép- és kelet-európai könyvtárakban

Felmérés; Hatékonyság; Számítógépesítés

A volt Jugoszláviában és Közép-Kelet Európa volt szocialista országaiban az információtechnológia legfontosabb eszközei negyven éven keresztül nem álltak rendelkezésre. Ezek az országok most világosan látják, hogy ha részeseivé kívánnak válni a globális információs infrastruktúrának, akkor mindenképp előtte a saját infrastruktúrájukat kell fejleszteniük. A cikk egy 1994-95-ben végzett kérdőíves felmérésről számol be, amely Horvátország, a Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia hetven tudományos könyvtárára

terjedt ki. A felmérést arra a 300 interjúra építették, amelyet a régió országaiban korábban, 1993-94-ben készítettek. Az eredmények azt mutatják, hogy ezek az országok gyors ütemben szereznek be automatizált feldolgozó rendszereket, CD-ROM adatbázisokat, csatlakoznak számítógépes hálózatokhoz stb. Az automatizálás üteme 1989 óta ugrásszerűen felgyorsult. A cikk országok és könyvtártípusok szerint mutatja be a könyvtári rendszereket és a hálózati alkalmazásokat. Az automatizálás fő céljának a „hozzáférhetőség” javítását tekintik, ami általában online katalógusok telepítését jelenti és azt az igényt, hogy a könyvek hamarabb kerüljenek ki a polcokra, de mindez nem feltétlenül jelenti a használók önkiszolgálási hatékonyságának a javítását. Az együttműködést és a szabványosítást az automatizálás kiemelt feladatai közé sorolják, de mindkét területen megkérdőjelezhető eredményeket lehetett találni. A vezetési célok inkább a sebességre és a feldolgozásra, mint a vezetési információkra, a személyzetre vagy a fenntartó szerv küldetésének előmozdítására összpontosítanak. A személyzeti vezetés gyenge, pedig erősebb személyzeti szerepvállalásra lenne szükség a rendszerkiválasztási folyamatban, a műszaki képzettségű munkatársak könyvtárosi oktatásában, a továbbképzésében és a használók képzésében. A cikk végül ismerteti ezen eredmények várható hatását a régió országaiban.

(Autoref. alapján)

Lásd még 13

Könyvtárépítés, berendezés

97/103

ROBLES, Patricia A.: Security upon moving into a new library building = Coll.Res.Lib.News. 57.vol. 1996. 7.no. 427-430.p.